

Острог і Острожчина у творчості Олени Пчілки

У роки комуністично-радянського тоталітаризму ім'я матері полум'яної Лесі Українки – Ольги Петрівни Драгоманової-Косач (1849-1930), яка виступала під літературним псевдонімом Олена Пчілка, як і знаменитої великої родини Косачів, де дітей було шестеро – Михайло, Леся, Ольга, Оксана, Микола, Ісидора, свідомо замовчувалось, не дуже афішувалося через заідеологізовані постулати. А ще класик української літератури Панас Мирний (1849-1920) у листі до неї пророче написав: "Нашим нащадкам доведеться оцінювати Вашу щиру працю народною поговоркою: "Родюча, як земля, а робоча – як бджола." Пізніше дочка Ісидора у спогадах зазначила: "Олена Пчілка – псевдонім, що мама придбала собі, як була ще зовсім молода. Тоді молоде подружжя (наші батьки) жили в Звягелі на Волині (нині Новоград-Волинський на Житомирщині – І. П.), там часом Ольгу звать Олена, а що мама дуже захопилася збиранням етнографічного матеріалу (вишивки, тканини), то батько наш казав, що вона, як тая пчілка, працює. Та й все життя мама любила пчіл – ці комахи подобалися їй як символ невсипущої праці для загалу. Мама, де жила довгий час, то заводила пасіку, хоча б 3-4 вулики, то не задля якоїсь там вигоди, а просто їй подобалося спостерігати тую доцільну метушню комахок і сам буколінний вигляд вуликів"¹.

Олена Пчілка, живучи у Луцьку і Колодяжному під Ковелем, часто відвідувала з дітьми різні населені пункти, цікавилася народними піснями і звичаями, пам'ятними історичними місцями².

Після однієї із таких мандрівок у травні 1881 року відвідала відоме джерело Св. Миколая біля с. Гульча (тепер Здолбунівського району – І. П.), де до 1874 року працювала поштова станція на відомому Волинському ґрунтовому тракті, яку перенесли до Острога із відкриттям залізничного сполучення через Здолбунів у напрямках Львова, Ковеля і Сарн. У своїй віршованій поемі "Волинські спогади", яка була опублікована у першому номері альманаху "Рада" за 1883 рік,³ що вийшов під редакцію Михайла Старицького, зазначила: "Гульча – місцина в Острозькому повіті", і почала поему такими словами:

Волинь незабутня, країно славутня!
У пишній красі ти красуєш!
З давен твою бачу українську вдачу,
З давен мою душу чаруєш...

Авторка з великими подробицями описала це джерело, яке і в наші дні притягує до себе численних мандрівників і туристів:

Оздоблена гарно не гине тут марно
Криниці краса надзвичайна,
Камінні сходи, муровані зводи
Поклала рука чиясь дбайна...
Та темна водиця в печері блищиться
І промінь блідий одбиває.
А далі, - на волі, на яснім роздоллі, -
По плитах камінних зринає...
Прозорий струмочок, минувши місточок,
На двоє себе розлучає,
Та острів круглястий – віночок кущастий –
Помалу ллючись, обіймає...

Про це джерело у різні часи писали Іван Нечуй-Левицький у нарисі “Дрегочин і Остріг” (1886), пізніше – Улас Самчук у романі “Волинь” (1932), який у своєму виступі 25 травня 1977 року “Слово до ювілею 25-річчя Інституту дослідів Волині у Вінніпезі” помилково приписав “Волинські спогади” до “ранніх віршів Лесі Косач-Українки”. А передруковуючи його у теперішньому літературно-краєзнавчому журналі “Погорина” (Рівне, 2006) під рубрикою “Публіцистика”, редколегія чомусь не виправила допущеної письменником⁴ неточності і вона, розтиражована, так і залишилася, а не кожен читач має змогу уточнити справжнє авторство.

У середині 20-х років, переглядаючи свій доробок, Олена Пчілка дала до своїх “Волинських спогадів” ще такі промовисті рядки про древній Острог:

Остріг знакомитий, освітою вкритий!
Як степ ще облогом лишався
Геть там на безлюдді, дніпровським розпутті,
Освітою ти вже пишався.
Точив еси світло, що в тебе розквітло,
Мов квітка у княжим палаці;
І книги святії, й писання новії
Тямущих будили до праці.
Точилась освіта в ті давнії літа
На Галич, Поділля, навколо,
Острогом живилось, освітою вкрилось
Козацьке українське около.
Волинь премиленна, країно стражденна!
Ох, скільки ти лиха зазнала!

Ох, скільки то разів від долі уразів
Ти кров'ю уся обкипала!
За щастя, за волю, за кращу долю
Вмирили волинській люде...
Прощай, Волинь красна, країно прекрасна!
Тебе я й повік не забуду.
Та кращої долі і щастя, і волі
Бажати для тебе все буду.

Тільки у роки незалежності України науковці-дослідники, літературознавці і краєзнавці, позбувшись ідеологічних табу, почали приділяти цій неординарній людині – письменниці, фольклористу і етнографу – пильнішу увагу, глибше і всебічніше досліджуючи і оцінюючи її самобутній внесок у культурне і духовне відродження рідного українського народу.

Уперше у нашій області кімнату-музей Олени Пчілки відкрито 26 січня 2007 року в Рівненській загальноосвітній школі №6, яка знаходиться на вулиці її імені⁵, за ініціативою вчителів-філологів і дирекції. Екскурсоводами у ній працюють учні-старшокласники. В експозиціях розповідається і документально підтверджується її перебування у Корці, Рівному, Клевани, коли весною 1879 року уся родина переїжджала з Новограда-Волинського до Луцька, а уже влітку цього ж року відвідала з дітьми с. Чекно на Млинівщині, поле відомої Берестецької битви 1651 року. Пізніше у різні роки проїздом була на залізничних станціях Здолбунів, Дубно, Радивилів, Острозьк, їдучи до Києва і Львова.

На літературній карті Острога і Острозького району славетне ім'я Олени Пчілки гідно звучить серед багатьох інших представників красногоського письменства і культури.

Література

1. Пашук І. "...Робоча – як бджола" // Пашук І. Повернення в незабутнє. До літературної карти Рівненщини. Статті. Спогади. – Рівне, 1993. – С. 28-32.
2. Пашук І. Родина Косачів і Рівненщина // Леся Українка та родина Косачів у контексті української культури. Тези і матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Луцьк. – 1996. – С. 27; Пашук І. Літературно-краєзнавча енциклопедія Рівненщини. – Рівне. – 2005. – С. 151, 186.
3. Рада. Частина перша. Український альманах. – Київ. – 1883. – С. 174-181.
4. Пчілка О. Твори. – К., 1988. – С. 566-567; Пашук І. Олена Пчілка про історико-культурні пам'ятки Великої Волині // Західне Полісся: історія і культура. Випуск 3. – Рівне, 2009. – С. 113-118.
5. Пашук І. Перші кроки становлення шкільного музею Олени Пчілки у Рівному // Волинський музей: Історія і сучасність. Науковий збірник. – Випуск 4. – Луцьк, 2009. – С. 239-241.